

pedig ingergazdag hetet jelentett, egy-egy hasonló fesztivál bizonyára jót tenne minden vidéki nagyvárosnak. A válogatás szempontrendszeréről, mikéntjéről (és miértjeiről) nem ejt szót a Csokonai Színház, az viszont érzékelhető, hogy évről évre szinte mindig ugyanazok a bábszínházak jutnak szóhoz Debrecenben. Ez addig nem kifogásolható, ameddig a 2019-es esztendőhöz hasonlóan túlnyomóan erős produkciókról beszélhetünk.

JEGYZET

1. Bethlenfalvy Ádám és Cziboly Ádám írták a téma első magyar nyelvű áttekintését: *Színházi nevelési programok kézikönyve*, L'Harmattan, Budapest, 2013.

Hangzavar kell a csendhez

PASS ANDREÁVAL SZIRÁK PÉTER BESZÉLGET

Szirák Péter: Előzetesen egy portrébeszélgetést terveztünk, a kezdetektől a máig (a XIII. DESZKA Fesztiválig), remélve, hogy egy kicsit a jövőbe is látunk. Voltak gye-
rekkori „szerepálmak”? Készültél valaminek? S mi volt az, ami elcsábított a színház
irányába?

Pass Andrea: Azt hiszem, nem volt olyan, ami nagyon akartam volna lenni. Na-
gyon rövid ideig hittem el, hogy fuvolista leszek, mert engem zenei pályára szán-
tak, versenyszerűen, szép eredményekkel léptem erre az útra, de az utolsó pilla-
natban meggondoltam magam. Egyrészt azért, mert volt egy országos fuvolaver-
seny, ahol egyszerűen felmértem, hogy jobban játszom bizonyos versenytársaim-
nál, és mégsem én nyertem. Aztán megtudtam, hogy a zsűritagok a tanítványaikat
értékelték a versenyen, ami nagy csalódás volt. Gyerekként azt hittem, a zenei vi-
lág más, idealisztikus, és kiábrándító volt megtapasztalni, hogy itt is érdekek men-
tén dőlnek el a dolgok. Másrészt láttam a győri konzisokat, és riasztó volt, hogy
csak a zene létezett a számukra, burokból éltek, és nem akartam korán bezárni a
kapukat magam előtt. Ezzel együtt meghatározza a pályámat a fuvolázás és a ta-
nárnőm, Marosné Kovács Tünde, mert megtanultam dolgozni: kemény idők vol-
tak, kéthetente fellépés, versenyek. Amit követelt tőlem, az sok harccal, papírzseb-
kendővel járt, de rengeteget kapok tőle, a mai napig tartjuk a kapcsolatot.

Szirák Péter: Rendezői habitust is hoztál onnan magaddal?

Pass Andrea: Igen, úgy is instruált minket, mint egy rendező. Biztos, hogy befolyá-
solta a pályámat.

Szirák Péter: Végül aztán a színháztudományt választottad.

Pass Andrea: Jobb híján. A humán dolgok érdekelték, ahhoz volt érzékem, de fogalmam sem volt, hogy mihez kezdjek. Apukám – és itt utalnék az *Eltűnő ingerekre* –, harmadikban hazajött egy felvételi tájékoztatóval, mintha érezte volna, hogy negyedikben erről már nem fogunk tudni beszélgetni. Mondtam neki, hogy „legyen valami magyar szak, bár ebből nem fogok megélni”, mire azt felelte, hogy „nem baj”. Ő tényleg egy idealista ember volt. Aztán megtudtam, hogy van ilyen szak, hogy színháztörténet, ami egy fokkal érdekesebbnek tűnt, mint a magyar. Így kerültem Veszprémbe, ahol öt évig tanultam a színháztudomány különböző tárgyait. Jól ment, színháztörténésznek szántak a tanárait, szerettem is nagyon. Mert mit csinál ott az ember? Előadásokat, darabokat elemez. Utólag visszagondolva, ez voltaképp *rendezés*. Nagyon élveztem, hogy felépíthetem egy új olvasatát egy klasszikus darabnak – és gyakorlatilag ez zajlott öt éven keresztül, csak akkor még nem tudtam, hogy ez valamifajta rendezői munka. Mikor ösztöndíjjal eljutottam Londonba, ott az elméletet úgy oktatták, hogy ki kellett próbálni bizonyos rendezői technikákat. A *Hamlet*en keresztül például Robert Lepage, Bob Wilson, Peter Brooke eszköztárát. Ott rendeztem életemben először, és a finisben jöttem rá: ez engem sokkal jobban érdekel, mint az elmélet. Ez óriási váltás volt. Ezt a *Hamlet*-szüzsét aztán hazahoztuk Deme Laci barátommal, megmutatni a veszprémi tanszéken. Eredetileg angol diákok játszottak benne, meg Laci, de mivel nem lehetett az angolokat hazahozni, beléptem én – sosem voltak színészi ambícióim, de ott angolul játszottam Hamlet apját, pontosabban demonstráltam a munkánkat. Ez volt az első és utolsó alkalom, hogy színészkedtem. Utána egyből bekéredzkedtem Győrbe (én amúgy győri vagyok), hogy hadd nézzek bele egy próbafolyamatba Ács Jánoshoz. Azt hitte, színész akarok lenni, és az első mondata az volt hozzám, hogy maga beszédhibás. Emlékszem, hogy Gáti Oszkár sokáig nem tudott jönni próbálni, s nekem kellett beugranom helyette rögtön az elején, és János folyamatosan szívatott. Egyszer meg Balsai Móni helyett kellett belépnem egy ajtón, szó szerint berobbanni a színpadra, mire Ács János kiakadt, aztán gyorsan megnyugtatta magát, hogy jó, „nem színész, menjünk tovább”. De az az egyetlen próbafolyamat (Ibsen *Dr. Stockmann*-ja volt) szintén meghatározza a pályámat, például azért, mert János az olyan színészekkel, akik hajlamosak mondjuk a ripacszkodásra, vagy extrém ötletekkel bombázzák a rendezőt, nagyon tudott bánni, szépen be tudta építeni a karakterbe a színész saját habitusát, ízlését, s erre én is törekszem: sose hagyom figyelmen kívül a színészekkel való munka során. János akkor nagyon rossz állapotban volt, és kérte a kollégáit, hogy kísérje ki valaki az állomásra. Senki sem jelentkezett, erre hívtam egy taxit, kimentem vele én. Bementünk a restibe, vett valami italt, és nekem is kicsit kellemetlen volt, kiültünk a peronra úgy, hogy igazán nem ismertük egymást. Nem jött a vonat, hosszan kellett várni. Kérdezte, hogy mit tanulok. Elmeséltem, hogy összevetettük Peter Brooke *Marat/Sade*-jét az övével, mire elkezdte nevéttében csapkodni a térdét, és azt mondta (már bocsánat), hogy „az a sok fasz filozofosz”. Ez nekem akkor egy fontos mondat volt, mert én ezt tanultam öt évig, ő meg egy pillanat alatt lerombolta az egészet. És még fokozta azzal, hogy miután végre megérkezett a vonat, nem szállt fel, hanem a vagonnak nekitámaszkodva mondta, hogy „menni, mindig csak menni”. Felsegítettem a vonatra, feladta rám a kapucnim, megpuszilt, és egy hétig

nem állt velem szóba. Tanulhatjuk évekig az elméletet, de a színház ez, egy ember képes tönkremenni benne... Én ott megtanultam, hogy ha erre az útra lépek, akkor mivel számolhatok.

Szirák Péter: És más mesterek? Pintér Béla például? Mennyire foglalkoztat, hogy ahhoz a színházi nyelvhez képest megtaláld a saját hangodat? Mikor érezted először, hogy ez megvan?

Pass Andrea: Béla az első számú mesterem, már az is sorsszerű, ahogy a társulatához kerültem. Előtte a győri színházban történt még egy meghatározó dolog, amikor ismét bekopogtattam hozzájuk, hogy hadd dolgozzam a stúdiósokkal, a fiatalokkal, amit meg is engedtek nekem. Később ezek a diákok beszéltek rá, hogy jelentkezzek a Színművészeti Egyetemre, rendező szakra, nem akartam, de gondoltam, nem hagyhatom őket cserben. Tudtam, hogy nem vesznek föl, olyan bevehetetlen várnak tűnt akkor nekem. De továbbjutottam az első rostán, a másodikon is. A harmadik előtt várakoztam a könyvtárszobánál, és akkor egy hölgy azt mondta, hogy ne izguljak, mert Koltai Tamás maximum pontot adott a *Lear király*-elemzésemre. Beléptem, és tudtam, nem fognak engem ide felvenni. Hisztérikusan is voltam jelen, a mai napig nem értem, miért.

Szirák Péter: Ez azért volt, mert nagyon akartad?

Pass Andrea: Nem. Kinyitottam az ajtót, és egyszerűen kilökött az a levegő, nehéz megmagyarázni. Pedig az első rosta nagyon nagy élmény volt. Babarczy indított osztályt, ő egyébként azt mondta a harmadik rosta végén, hogy „sajnálom, hogy nem sikerült magát megismerni”. Annyi történt, hogy megkérdezték, hogyan rendezném meg a *Lear királyt*, és azt feleltem, hogy fogalmam sincs: írtam ugyan egy elemzést, de még éretlen vagyok ahhoz, hogy megrendezzem. Persze blöffölhetnék valamit, számítottam is a kérdésre, így fel is készülhettem volna, de nem tettem, mert még nem lennék képes megrendezni, holott a kedvenc Shakespeare-drámám. Kérdezték, hogy mennyi idő alatt készül el egy előadás, mondtam, tisztában vagyok vele – ekkor már éreztem, nem leszünk jóban egymással. Elém toltak egy képet, de én még azon kattogtam, hogy ezt a *Lear*-dolgot így zártuk le, nem bírtam a képről beszélni. Nem sikerült, de biztos, hogy a sors keze van benne, mert ekkor szólt egy volt veszprémi szaktársam, aki ott dolgozott Pintér Bélánál, hogy keresnek asszisztentst. (Érdekes, hogy az öt év alatt nem tanultam róla az egyetemen, noha, mint megtudtam az általam nagyon sokra tartott Kékesi Kun Árpádtól és Jákfalvi Magdolnától, hogy tanították, csak nem nekünk; valahogy nekem kimaradt). Megnéztem pár előadásukat, és arra gondoltam, hogy mit akarok én ezek után rendezni?! Aztán nem is rendeztem három évig, csak figyeltem, hogy kell csinálni.

Szirák Péter: És engedett dolgozni?

Pass Andrea: Egy független társulatban az asszisztens mindent csinál, persze a rendezésbe, írásba nem szól bele. De Béla partnerként kezelt, ő a világ legjobb főnö-

ke, még ha a színészekkel vannak is konfrontációi, de ez egy másfajta viszony, mint tudjuk. Bélától ellestem dolgokat, igen.

Szirák Péter: Azt meg tudod fogalmazni, mit sikerült ellesni?

Pass Andrea: Nehéz ezt megmondani. Az biztos, hogy megerősített bennem egy csomó mindent: hogy makacsnak kell lenni, kitartónak, hogy nem lehet lemondani az álmaidról. Például amikor a *Gyévuskát* levették a Nemzeti műsoráról, mert nem volt elég néző, nem adta fel, átvitte a Szkénébe. A maximalizmust valószínű, hogy én is hordozom, de példaértékű volt számomra, hogy csak így érdemes ezt csinálni. Neki nem véletlenül van olyan repertoárja, hogy húsz éves darabok is teltházzal mennek. Tudom, hogy ő ebben a kitartásban egyedüli a szakmában, de efelé lehet törekedni.

Szirák Péter: A Bodó Viktor-korszak ezután következett?

Pass Andrea: Igen, három évet voltam Bélánál, aztán átmentem a Szputnyikba, ez is fantasztikus időszak volt. Az egész más világ, másfajta építkezés. Ő például meg tud válni előadásaitól, talán azért, mert Viktor kőszínházban szocializálódott, nem tudom... Imádom az ő munkáit is, nem tudnám megmondani, hogy van-e nyoma az enyémen – biztos van. Talán Béla munkamódszere alkatilag közelebb áll hozzám. Viktor az a típus, aki előadás után odajön segíteni az asszisztensnek elpakolni, zakóban, a premieren. Teljesen partnerként kezelt ő is, ahogy mindenkit a társulatában, és erre azért nem sokan képesek a színházi világban. Én is alkotótársként tekintek az asszisztensekre, pont annyit várok el tőlük, amennyit magamtól, ami nem kevés. Ha ezt nem kapom meg, akkor viszont nyilván dühös vagyok.

Szirák Péter: Fontos folyamat vagy átmenet, mikor elkezdett foglalkoztatni – és ez nagyon érdekessé és egyedivé teszi a színházi gyakorlatodat –, a gyerek–felnőtt viszony. Nemcsak tematikusan, bár az önmagában sem érdektelen, hanem a színházi nyelvedre is hatással van: a gyermekiség megragadása, a gyermek–felnőtt közti közelség és távolság, különbség, mi több: idegenség. Nagyon megkapó színházi élmény, mikor felnőttek játszanak gyerekeket, például a *Napraforgóban* vagy a *Bebűjősb*ben. Ennek a kialakulására kérdeznék rá: olvastam, hogy drámapedagógiai tanulmányokat is folytattál. A gyermek–felnőtt viszony iránti érzékenység onnan jött, vagy már ott volt benned lehetőségként, hogy aztán voltaképpen a fő témáddá váljon?

Pass Andrea: Igen, ez a drámapedagógiából indul. Hogy keveredtem oda? Az ember keresgéli a lehetőségeket, hogy hol tud valami alkotó munkát végezni. Ez akkor történt, amikor még asszisztensként dolgoztam, de éreztem, hogy valami még hiányzik: a színművészetire nem vettem föl, de akkor hol valósítsam meg a bennem motoszkáló valamit? Egy ismerősöm, Szaniter Dávid, a Kolibri Színház tagja mondta, hogy elvégezte Kaposi Lászlónál a drámapedagógiát, és engem biztos nagyon érdekelne. Igaza lett, miközben megtapasztaltam, miről szól az egész, úgy kerültem közel a műfajhoz. Volt egy szemle, ahol láttam *A gyáva* című osztályte-

rem-előadást a Marczibányi téren. Azt gondoltam magamban, hogy egyszer én is fogok ilyet csinálni. Nem sokkal ezután megszületett a *Kő, papír, olló* és ott voltam a következő szemlén, s nagyon örültem, hogy egy vágyam teljesülhetett. Létezik ez a tantermi szemle, ahol projektekkal lehet pályázni, és ez volt az én szerencsém, mert ha egy színházi pályázatra jelentkeztem volna, mint ismeretlen Pass Andrea, valószínűleg semmit nem kaptam volna. Itt viszont szakmai zsűri ül bent, elő kell adnom, mit szeretnék csinálni, miért ez a fókusz, miről szeretnék beszélni a diákokkal. Plusz be kell mutatnom egy jelenetet a készülő előadásból. Nem név alapján vagy referenciára döntenek el, ki kap támogatást, hanem az ott előadott produktumon múlik minden. Erre én kaptam egymillió forintot, el tudott indulni az előadás, amivel nagyon szép sikereket értünk el a diákok körében és szakmai fórumokon is. Ez volt az első lépés. Arról egyébként már „külső szemmel” tudok beszélni, hogy miért fontos a drámában a gyerek karakter. Mindig azt szoktam mondani, hogy ez egy másfajta tükör: a kamasz egy alakulóban lévő személyiség. Ebből kifolyólag borzasztóan törékeny, sérülékeny, lobbanékony, szorongó – tökéletes drámai karakter. Nem is értem, miért nem írnak több ilyen figurát: pedig magas labda. Annyi mindent lehet általuk elmesélni az életről.

Szirák Péter: A *Napraforgóban* fiatal felnőttek játsszák el a tízéves korosztályt. A *Bebújósban* a színészek eljátsszák a szülőket és azok óvodás gyerekeit. Ez a fogás visszatérő elem, hogy egy színész több szerepet is játszik, és akár egy-egy jeleneten – replikán – belül is átváltozik, szerepet vált. Ez olyan gyakorlat, amit valahonnan el tudtál tanulni? Olyan lehetőséget láttál benne, ami komoly energiákat tud felszabadítani?

Pass Andrea: A *Bebújós* ötlete Pintér Bélától származik, említett egy esetet, hogy egy óvodában egy kisfiú szexuális tartalmú játékokkal zaklatta a csoporttársait, s ezért elküldték az óvodából. Az jutott eszembe, milyen izgalmas lenne, ha ezeket a szereplőket felnőtt színészek játszanák el. Sőt, nem csak a gyereket, hanem annak szüleit is! Nagyon inspirált, hogy rátaláltam egy új dramaturgiai ötletre, arra, hogy a gyerekek szinte észrevétlenül, egy dialógon belül átváltozhatnak felnőtté és vissza, egyfajta bebújós játék ez is. Az *Eltűnő ingereknél* is ezt éreztem: egy jól eltalált dramaturgia nagyon tud lelkesíteni, abba bele lehet kapaszkodni, hogy végigmesélj egy történetet.

Szirák Péter: A *vezérben* is azt látjuk, hogy egy színész akár három szerepet is játszik: Filippót, az ellenzék vezetőjét, Alessandro Medicit, a fejedelmet és a következő fejedelmet, Cosimót. Az *utánpótlás* rendkívüli jelentősége foglalkoztatott, mikor a *Bebújóst* néztem. Alapvetően keveset tudnak a felnőttek a gyerekekről, és ez a szerepváltás, tehát az, hogy elképzelik valamilyennek és el is játsszák a gyerekeket, egyszersmind egy nagy horderejű társadalmi kérdés, a nevelés, a szocializáció, a felnőtt-gyerek közti viszony problematizálása. A darabjaidban e viszonylatnak mintha nem az ismerősség, hanem az idegenség lenne a perdöntő mozzanata: hogy mennyire keveset tudunk a gyerekek gondolkodásáról és fordítva. A *Bebújósban* az egyik kislány, aki a szüleit utánozza, ráveszi az ovistársakat, hogy utánozzák a felnőttek szexuális cse-

lekvéseit. Lehet tehát utánozni a jót és a rosszat is, s ez ennek a színházi nyelvnek és példaértéknek a veleje. A feldolgozó foglalkozások alkalmával milyen tapasztalataid vannak? Egyetemi oktatóként látom, hogy milyen nagy távolság lehet a generációk világtapasztalatában. Előfordul, hogy a közös referencia hiánya miatt nem tudok elmagyarázni valamit a legjobb tudásom szerint, annyira más világ a kettő. Csak akkor sikerül valamennyire, ha nagyjából megtudom, ők hogyan vélekednek a világról. A közös gondolkodás kulcsa az is, ha sikerül őket kimozdítani a komfortzónájukból, a digitális információ- és ízlésbuborékból, amelyben élnek.

Pass Andrea: És nem csak ők – bocsáss meg, hogy közbevágok –, de a felnőttek is. Kész vagyok, mikor látom, hogy az előadás alatt nyomkodják a telefonokat.

Szirák Péter: Igen, ez a függés, ez a „hiperkonnektáltság” általános, de a gyerekek, a kamaszok, a „digitális bennszülöttek” esetében ez még fokozottabban így van. Sikerül-e a színházzal, mint valami sajátos realitáseffektussal kibillenteni őket ebből a szférából?

Pass Andrea: A fiatalok abszolút bevonhatók, de nagyon jó színészek kellenek. Ha ott van előttük egy erőteljes színészi teljesítmény, abba nem köthetnek bele, az elől nem tudnak kitérni. Én azért is dolgozom ifjúsági előadásokban bombasztikus színészekkel. Nézzük például az *Újvilágot*: Szamosi Zsófi, Hajduk Károly, Sztarenki Dóri, Kovács Lehel, Porogi Ádám. Én hiszek a színház erejében. A fiatalok borzasztó kritikusak, nyilván mindent azonnal levágnak, ami kamu. Ez nagy feladat, de át lehet törni ezt a falat, és általában pozitív tapasztalataim vannak. Az *Újvilág* alatt sosem volt mobilozás, (amivel egyébként évekkel ezelőtt a DESZKÁ-n is szerepeltünk), annyira ki tudtuk vívni a figyelmet. A többenél néha előfordul, *A vezér*-nél is. Ami számomra nagyon furcsa, hogy kommentelik a látottakat, és valahogy nem érzik, hogy ez nem tévé. Eszünk-iszunk, ez is van, de legalább a darabról beszél közben, vagyis figyel. Utaltál a generációs különbségre: nekünk, akik ezzel foglalkozunk, kötelességünk mindennek utánajárni. Van egy unokahúgom, 17 éves, folyton ellát információkkal, úgy gondolom, sok mindenben nagyon képpen vagyok, de erre szánok is időt és energiát. *A vezér* jelmezeit például Pető Kata tervezte, de az unokahúgom koreai popőrületét használta fel hozzá, ami most nagyon trendi a fiatalok körében. Igyekszünk figyelni ezekre, de nem bugyuta esz-közökkel, mert azokat ők is leveszik. A szélsőjobbról, a rasszizmusról szóló *Újvilágnál* is ügyeltünk erre. Egyszer azért hozott el egy csoportot az etikatanár, mert tudta, hogy ez egy létező probléma az osztályban. A feldolgozó foglalkozásokat általában Takács Gábor, a Káva vezetője tartja, de akkor pont nem ért rá, úgyhogy nekem kellett levezetnem a beszélgetést. Óriási sikerélmény volt, hogy úgy álltunk fel, hogy köszönik, hogy beszélgethettünk tabutémákról. Lehet, hogy a változáshoz kevés egy ilyen alkalom, de az jó, hogy a fiatalok a gőzt kiengedhetik. A kulcsszó a partnerség: mikor egy előadásra készülök, ezt a helyzetet szeretném kialakítani.

vannak: már eleve olyan szemmel írod a szöveget, és Te magad rendezed meg, a színészi ötleteket integrálva. Van ennek valami hátránya?

Pass Andrea: Szerintem semmi. Mikor elkezdődik egy próbafolyamat, én általában kész szövegkönyvvel érkezem, akkor érzem magam biztonságban. Így is csomó minden ki fog derülni, hogy még alakításra szorul, minek nehezítsem még azzal is a helyzetet, hogy nem írom meg a drámát. Megúszhatnám ezt, de magammal szűrnék ki. A színészt is a szövegkönyvvel kérem fel, így eldöntheti, akar-e ebben részt venni. Minden próbafolyamat elején azt érzem, hogy mintha nem is én írtam volna a darabot. A színészek szokták megvédeni, mikor ki akarok húzni belőle részeket. Tényleg el tudok tőle távolodni. És bár sok mindent látok a színpadon írás közben, de azért nem mindent. Ilyen szempontból is elválik bennem az író és a rendező: nekem is meg kell fejtenem a saját szövegemet. A díszletet például többnyire nem látom, azt egy hosszú folyamat kitalálni. Az *Eltűnő ingerek* díszlete például Devich Botond találmánya, ő mondta, hogy ne legyenek takarások, falak, lábak – iszonyú ijesztő volt maga a gondolat. Hol fog öltözni a színész, aki hatszáz szerepet játszik, és állandó öltözései vannak? Nagy a tér, azt be kell beszélni, rendezőként oda kell varázsolni valamit a nagy üres semmibe. Hozott egy makettet, és végigzongoráztuk benne a darabot, hogy miként is tudja elszipkázni ez a doboz vagy inkább zárt folyosó a jele-
netekből a szereplőket (ezen a dobozon keresztül közlekedik az összes szereplő), és nagyon működött. Sok minden csak az alkotótársakkal tud megszületni.

Szirák Péter: Megrendítő előadás volt az *Eltűnő ingerek*, nehéz is kérdezni ezzel kapcsolatban. Egy ember (az apa) betegsége és haldoklása áll a középpontban, az elvesző, eltűnő ingerek, érzékletek, észleletek és képességek. A gyász, amiről azt szokták mondani, hogy sajátos emlékezés, mert végtére a kíméletes felejtés a célja: aki elmegy, bármilyen szorosan is tartozik hozzánk, valahogyan el kell felejtenünk, hogy mi tovább élhessünk. A Hajdu Szabolcs által játszott karakter elveszíti a készségeit, miközben oda van képzelve a színpadra egy imaginárius világ, ami az ő agyában történik: voltaképp az, amitől az apa alakján kívül mindenki más, így a játékos, s mi, nézők is el vagyunk zárva, s mégis, a színház ezt a képzeleti teljesítményt élénk tudja vetíteni. Olvastam egy frissen megjelent kritikát az előadásról, s ebben a megállapításban lehet valami: az *Eltűnő ingerek* tulajdonképp átesztétizálja a „haldoklás trivialitását, a test magatehetetlenségét” (Kulcsár Árpád, azonnali.hu), a betegséget, az elmúlást és a halált, mert az többnyire néma csendben és fájó magányban zajló materiális folyamat, s ehhez a darabod nagy látványosságot, rendkívül intenzív érzékleteket rendel hozzá.

Pass Andrea: Nem tudnám pontosan megmondani, mit értett átesztétizáláson az illető. Túl szépen mutatom meg azt, ami nagyon nyomorúságos?

Szirák Péter: Én is csak találgatok: nyomorúságos, bénítóan egyszerű, néma, miközben mellé van téve egy nagy jelegyüttes, ami erősen hat a nézőre, és közben módja van elgyászolni a saját életét a darab által.

Pass Andrea: Szerintem nem csak a gyászról szól, hanem a betegségről is. A gyászról és a címről annyit mondanék, hogy számomra is eltűntek az ingerek apám halálának pillanatában. Tavasz volt, csicseregtek a madarak, tombolt a természet, mégis minden kiürült. Furcsa volt megtapasztalni, hogy minden kong, semminek nincs színe, szaga, íze. Vissza szerettem volna adni ezt a meghatározó érzést. A halál beállta után a doktornő és az ápoló rövid, praktikus dialógját a szükséges papírmunkáról már csak feliratban olvashatja a néző, tehát a közönség számára is megváltozik az eddigi érzékelés, egyfajta süketség teremődik meg. Aztán ahogy elindul anya és lánya kifelé, munkafényre váltunk, eltűnik a színházi fény, sokkal fakóbb lesz a díszlet, amit megvilágított pompájában csodálhattunk korábban. Van még egy csend az előadásban: mikor a Matróz étteremben Endre és a felesége rendelni próbálnak, és egy perc időt kapnak halászlé helyett. Banális annak, aki színházat csinál, de tudja, hogy *hangzavart* kell kelteni ahhoz, hogy egy perc *csend* tényleg ütős legyen, másfél óráig folyamatosan történnie kell valaminek, hogy a gyász végül megszülessen a színpadon.

Szirák Péter: A mozgásszínházi elemeket Hajdu Szabolcs tette hozzá, vagy azt is kigondoltad előre?

Pass Andrea: Nem tudtam, hogy Szabolcs így mozog, ez meglepetés volt. Pallag Mártonról viszont igen, a Furcsa alak nevű szerepében ezt akartam is használni. Aztán mikor elértünk Szabolcs „rosszullét-jeleneteihez”, és már zenekarral próbáltunk, ő ösztönösen elkezdett mozogni. Én voltam műveletlen, hogy nem tudtam erről, de onnantól nem volt kérdés, hogy a rosszullétet „táncsal” kell megmutatni. Ez egy ajándék volt. Nyilván, ha nem ő játszik... de ebbe ne is gondoljunk bele.

Szirák Péter: A színház szerinted szocializációt segítő intézmény, a megértést tartja elsődlegesnek, vagy ennél rejtélyesebb a dolog? Meg lehet ragadni a lényegét abban, hogy az osztálytermi előadások meg akarnak tanítani valamit a fiatalokkal, miközben a felnőttek is tanulnak belőle, mert a színház olyan esemény, melyben az is megért valamit, aki tanít. Ez az intellektuális réteg az elsődleges, vagy az érzéki-emocionális?

Pass Andrea: Nekem az érzékisége, persze. Engem ez izgat, az érzelmekre hatás – bár pont a *Vándorkutya* nem ilyen talán, de a többenél van ilyen törekvés. A katarziszról úgy hiszem, inkább érzelmi, mint intellektuális, legalábbis én alkatilag inkább ezt várom el, erre vágyom. Érdekes, tegnap láttam Polgár Csaba rendezését, *A lélek legszebb éjszakáját*, és nem érzelmileg hatott rám, mégis fantasztikus volt. De számomra a katarzis ezt jelenti, és muszáj is célul kitűzni, még ha az anyag nem is feltétlenül hordozza annak lehetőségét, hogy katarzist okozzon.

Szirák Péter: Egy korábbi interjúdra visszautalnék: szerinted nincs elfecsérelt idő?

Pass Andrea: Talán a kanyargós utakra gondoltam, arra, hogy későn kezdtem rendezni, igen, már emlékszem. Nincs, mert utólag minden a helyére kerül, hogy miért nem vettem fel a Színművészeti Egyetemre, miért nem lettem fuvolista, miért kerültem színháztörténet szakra. Most, hogy annak élhetek, amit szeretek, látom, semmi nem történt hiába.

Szirák Péter: A darabjaidban vannak ezek az emlegetett *szerepcserék*, úgyhogy megkockáztatom a kérdést: ha Te lennél a kérdező, akkor tőlem mit kérdeznél?

Pass Andrea: Hogy tetszett az előadás?

Szirák Péter: Nekem nagyon tetszett. Köszönöm a beszélgetést, és végül a közönséghez fordulok: van-e valakinek kérdése?

Közönség: Min dolgozol, mire készülsz a jövőben?

Pass Andrea: Középiskolásokkal drámaírással foglalkozunk, nem készülök most másra. Nagyon izgalmas, a SzínMűHely Alapítványtól Szilágyi Mari találta ki, gondoltam, sokat tanulok majd én is a diákoktól. Lesz is ebből egy felolvasószínház májusban. Közben készítem elő a jövő évadomat, itt is fogok rendezni Debrecenben, remélem, hogy összejön egy Orlai Produkció. Pelsőczy Réka megkeresett, hogy az osztályával dolgozzam, ami szintén nagyon izgat. És van egy nagy terv, de erről most még nem beszélnék, majd csak akkor, ha biztos lesz a dolog.

Szirák Péter: Közben eszembe jutott még valami, amit nem kérdeztem meg: a kőszínház ígérete és az állandó társulat gondolata foglalkoztat mostanában?

Pass Andrea: Igen, foglalkoztat. Szerettem volna állandó társulatot pont azért, hogy megóvjam az előadásaimat, hogy ne kerüljenek le a műsorról, hogy én tudjak döntéseket hozni róluk, hogy többet játszhasunk. Tudom, hogy a független helyek nem jókedvükből csinálják azt, hogy ritkán játszhatunk náluk, de most nem azokat az időket éljük, hogy azzal tennék legjobbat magamnak vagy a színészeknek, hogy létrehozok egy társulatot. Más megoldáson gondolkodunk... Kőszínházi tapasztalatom csak egy van, az évad elején rendeztem a Vígszínház háziszínpadán *A vándorkutyát*, aminek kisebb a tere, mint a Trafóé, tehát ott inkább csak a működés volt új élmény. Nagyon szeretnék összeszokott társulatokkal dolgozni, minél több színésszel találkozni, egyre nagyobb terekben.

Közönség: Pintér Béláról is mondták, hogy a darabjait majd nem fogja tudni más játszani, aztán lassan elkezdtek mások is játszani. Felmerült-e benned, hogy a drámaidat egyszer odaadod másnak, hogy más rendezze meg?

Pass Andrea: Persze, nagyon örülnék neki! A *Napraforgót* már két színjátszó csapat is megcsinálta, a szegedi stúdiósok a Pinceszínházban, illetve a győri Arrabona Diákszínpadosok. Most értesültem róla, hogy a Miskolci Nemzeti Színház is készített belőle felolvasót, sőt New Yorkban is rendeznek belőle egy felolvasószínházat, amerikai színészekkel, rendezővel. Több drámát is kiajánlottak nekik, és erre esett a választásuk, ami azért érdekes, mert alapvetően egy magyar kisvárosban játszódik a történet. Ettől hihetetlen boldog vagyok, ezek szerint sikerült valami univerzálisat megfogalmazni ebben a „kispolgári” drámában.